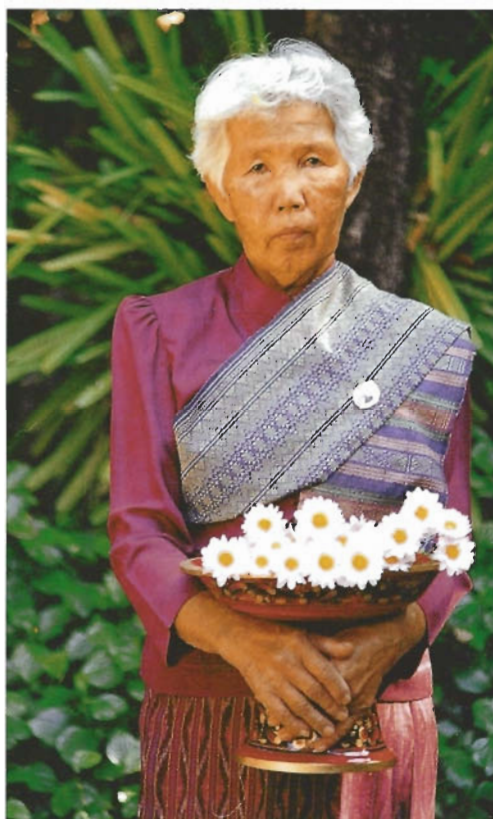

ก มี ปิ ญ ญา พื ้น ขั ้น

๙๙ ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

karn_chatchawan@hotmail.com

แม่จันทร์พลอยกับขันดอกไม้

จักจี้กเส้นดอกออกเป็นเส้นบาง

เรื่องเขินแม่พลอย

ต้นจำปาพุ่มใหญ่ใบหนาอยู่ตรงมุมรั้วหน้าบ้าน กำลังออกดอกสีเหลืองอ่อนอยู่ตามปลายยอด กิ่งของบ้านพาตไม้กระดานถ่ายไปถ่ายมาลัดลั่นตามกิ่งรอบต้น ลมอ่อนกรรทาบใบจำปาไหวได้กลิ่นดอกจำปาหอมชื่นใจ กลิ่นหอมของดอกจำปาอ่อนกว่าดอกจำปี พื้นที่หน้าบ้านแม้จะน้อยนิดตัดถนนยังมีการปลูกทั้งต้นพลู ต้นสบัณวา ต้นกุหลาบ ต้นผักลายฟ้าร มองเข้าไปในบ้านต้นขนุนสูงยอมนิ้วเป็นค้ำงอยู่อาศัยของเครือวบบหอมลูกยาวเป็นวา ผมเดินเข้าไปถึงหลังบ้าน เจอต้นจำปาอีกต้นหนึ่งแม้จะต้นเล็กแต่ก็มีไม้กระดานถ่ายพาตตามกิ่งเหมือนกัน ดัดจากต้นจำปามีต้นมะกรูด ต้นมะนาว ต้นขนุน พริกแคขึ้นเต็มพื้นดิน

มือจับขดวงซ้อนเป็นชั้น ๆ

เสร็จเป็นพานไม้ไผ่สวยสดงังใจ

ในโรงเรียนเล็ก ๆ หลังบ้านที่สร้างขึ้นแบบง่าย ๆ หมึงสูงวัย ผมหัสติดอกเลา นั่งอยู่กับพื้น มือหนึ่งจับกระบอกลูกไม้ไผ่ปล้องยาวให้ปลายกระบอกลูกตั้งขึ้น อีกมือหนึ่งกำมิดปลายแหลม แขนหนีบตามยาวของมิดกระชับไว้ได้รักแร้ มือดึงกระบอกลูกไม้ไผ่เข้าหาตัว อีกมือดันปลายมิดคมมาดลึกลงจักแบ่งเนื้อไม้ไผ่ออกเป็นซี่เท่า ๆ กันโดยไม่ต้องรอไม้บรรทัดวัด

แม่จันทร์พลอย วิจิตรา อยู่ไม่ไกลนักตามถนนข้างสถานีรถไฟเชียงใหม่ ในชุมชนวัดเมืองกาย ชุมชนที่อยู่ร่วมกันเป็นศรัทธาวัดเมืองกายด้วยกัน

อันที่จริงผมก็ผ่านไปทางวัดเมืองกายอยู่บ่อย ๆ แต่ไม่รู้ว่่าแถวนี้เขามีอะไรดี

กระทั่งครั้งที่ผมไปขอโบลานจากท่านเจ้าอาวาสวัดเมืองกาย เอามาให้พ่อหลานसानนก พอดีโบลานขึ้นใส่กระบะท้ายรถ ชาวบ้านที่มาวัดมุงดูกันถามว่าจะเอาไปทำอะไร ผมก็บอกว่าเอาไปสาธิตภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการสานนก ชาวบ้านบอกว่าแถบเมืองกายนี้ก็มิมีผู้ที่มีฝีมือในการจักสานคนหนึ่งให้ผมไปหา ชื่อว่าแม่พลอย

หลังจากนั้นผมจึงได้รู้จัก ได้ใช้สอยเครื่องเขินที่แม่พลอยได้สรรค์สร้างขึ้น พ่อของแม่พลอยเป็นชาวไทเขิน อยู่บ้านป่าป๋อง อำเภออดอยสะเท็ด จังหวัดเชียงใหม่ ว่ากันว่าชาวไทเขินนี้มีฝีมือทางด้านงานช่าง งานหัตถกรรมเครื่องเขินมาก

ชาวไทเขินเป็นกลุ่มคนไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำเขินเขตแคว้นแดนเชียงตุง ซึ่งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า ด้วยสำเนียงการออกเสียงของชาวไทลื้อทำให้เรียกค้่าว่า เขิน เป็นเขิน มีความหมายว่า ย้อนขึ้น ชัดขึ้น หรือฝืน อันเนื่องมาจากแม่น้ำเขินนี้ไหลย้อนขึ้นไปทางเหนือก่อนที่จะไหลรวมกับแม่น้ำโขง

ครั้งที่พระเจ้ากาวิละร่วมกับพระยาจำบ้านกอบบ้านกุ่มเมือง นำไพร่พลสู้รบกับพม่าที่ยึดครองอาณาจักรล้านนา มาเป็นเวลานานได้สำเร็จจึงได้กวาดต้อนผู้คนจากรัฐฉานจากสิบสองปันนาเข้ามาช่วยบูรณะซ่อมแซมบ้านเมืองที่เสื่อมทรุดให้คืนกลับ ชาวไทเขินจึงถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่เชียงใหม่ตั้งแต่นั้นมา

เวลาพูดถึงเครื่องเขินนั้นจึงหมายถึงภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือของกลุ่มคนที่สืบ

เชื้อสายมาจากชาวไทเขิน มีโครงสร้างด้วยไม้ไผ่หรือไม้จริง แล้วทาลงด้วยยางรักเพื่อความคงทน ความสวยงาม มีการเขียนลวดลาย การปิดทอง การขุดผิว การเขียนลายด้วยชาดสีแดง

แม่พลอยผ่าไม้ไผ่เหี้ยะออกตามขนาดซี่ที่จักไว้แล้วจักเอาส่วนผิวออก ใช้เฉพาะในส่วนของที่เป็นเนื้อไม้ จักเนื้อไม้เหี้ยะออกเป็นเส้นบาง ๆ แม่พลอยบอกว่าไม้เหี้ยะมันเหนียวดี มีปล้องยาวในการสานตรงซ้อ้มักจะชอบหักจึงมักตัดเอาตรงซ้อออก

ดินคืบปลายหนึ่งไว้ มือทั้งสองดึงฝักไม้ไผ่ออกเป็นเส้น แม่พลอยบอกว่านี่เป็นลีลาคนตะกอนทำกันอย่างนี้แหละ ตอกเส้นยาวใช้มือไม่พอดึงใช้เท้าช่วย

เครื่องเขินที่แม่พลอยทำจากการขดเส้นตอกไม้ไผ่เริ่มจากการจักตอกให้เรียบเสมอกัน แรกเริ่มต้องบากปลายตอกทั้งสองข้างเกี่ยวเกาะกันเป็นวงตามขนาดที่ต้องการ จากนั้นก็ใช้ตอกขดซ้อนเหลื่อมต่อเนื่องกันจากวงแรกไปเรื่อย ๆ วงจะบานออกก็ขดออกจากด้านนอกหรือจะสอดเข้าก็ขดจากด้านในของวงแรกเริ่ม

อย่างพานขันดอกที่แม่พลอยถนัดก็จะเริ่มทำปากด้านบนก่อน แล้วก็ทำฐานด้านล่าง แล้วนำมาต่อเข้าด้วยกันตรงคอคอดกึ่งของพานที่อยู่ตรงกลาง

ลงสีวาดลวดลาย

เก็บรวมไว้ให้เลือกกัน

“เมื่อก่อนโน้นพอขุดตอกไม้ไผ่ขึ้นรูปเสร็จแล้วก็ทาด้วยยางรักหลายรอบให้ตอกไม้ไผ่ยึดติดกันแน่น ทาไปจนรอยลวดหลั่นที่ซ้อนเหลื่อมของตอกไม้ไผ่เรียบ จากนั้นจึงเอาไปเขียนลายต่าง ๆ ต้องอดทน ใจเย็น ๆ ใช้เวลาเนานกว่าจะเสร็จแต่ละใบ แต่พอทำเสร็จออกมาสวยงามก็หายเมื่อยหายเหนื่อย เดียวนี้พอขุดเสร็จก็ลงสีผสมสีเล็กน้อย พอแห้งก็เอาไปขัด ขัดเสร็จก็ลงสีแดงสีดำตามใจชอบ” แม่พลอยคุยไปก็ขดวงขึ้นรูปพานไปด้วย ดูช่างง่ายแสนง่ายเหมือนทำของเด็กเล่น

“ตอนนี้อายาก็มีคนมาสั่งทอดการทำเครื่องเขิน แม่พลอยก็อายุมากขึ้นทุกวัน ๆ ตายไปความรู้ก็จะหายไป ด้วย แต่ก็ไม่ค่อยจะมีคนมาฝึกมาเรียนเขาว่ามันยาก มีมาบ้างเหมือนกัน”

ผมได้ยินแต่คนพูดกันว่าคนนั้นคนนี่เก่งแต่ทางวิชา ไม่ยอมบอกใคร กลัวจะมาทำแข่งกับตัวเอง ไม่ใคร่ได้ยินนัก

ที่ผู้มีวิชาอยากจะถ่ายทอดแต่ไม่ค่อยมีคนมาเรียน “เป็นอย่างไรบ้างครับคนสมัยนี้” ผมถามโดยที่แม่พลอยยังคงยิ้มไม่หุบ

“คนสมัยนี้เขาใจร้อนอยากเป็นเร็ว ๆ แต่การทำเครื่องเขินนี้ต้องใจเย็น ต้องเริ่มจากการจับมีด ฝ่าไม้ไผ่ ต้องหัดจักตอก เหลลตอกให้เป็นก่อน จึงมาขึ้นรูป ค่อย ๆ วงไปที่ละนิด ๆ เป็นการฝึกจิตฝึกใจให้ละเอียด ฝึกความเพียรทำไปเรื่อย ๆ เดี่ยวเป็นเองไม่เหลือบ่าฝ่าแรงหรือกนี้พอเจอจักตอกเข้าหน่อยก็ไม่ค่อยจะเอาซะแล้ว ความจริงถ้ามาฝึกวันละนิดวันละหน่อยก็จะทำเป็น” แม่พลอยบ่นไปเชิญชวนไป

โรงเรียนหลังบ้านนี้สร้างไว้สำหรับผู้ที่สนใจมาเรียนการทำเครื่องเขิน แม่พลอยบอกว่าการทำบุญใดไม่เท่าการให้ทานด้วยความรู้ เพราะผู้ที่รับความรู้ได้นำไปใช้ประโยชน์ อยู่ติดตัวไปจนตาย เผยแพร่ต่อไปไม่สิ้นสุด

การสืบทอดความรู้นั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากขาดแม่ครู พ่อครู ผู้รู้ ที่มีจิตใจงามเมกเช่นนี้ และที่สำคัญต้องมีผู้ที่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน เห็นธรรมชาติที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังเส้นตอกไม้ไผ่ มีใจเข้ามาสืบสานวิถียุณานคร

แต่ละวันหลังจากขึ้นเก็บดอกจำปาแล้วแม่พลอยว่างอยู่ที่โรงเรียนหลังบ้าน เส้นตอกแสนบางสองมือจับสร้างขึ้นรูปทรงเสร็จไปที่ละวง ๆ เสมอดันเสมอบลายเครื่องเขินสวยงามเสร็จลงที่ละชิ้น ๆ จนเต็มตู้รอผู้ที่เห็นค่ามาชื่นชม

มีผู้คนแวะเวียนมาเลือกสั่ง เลือกซื้อไปใช้อยู่มีได้ขาดบุญของแม่พลอย ที่ได้ทำบุญด้วยเครื่องเขินที่ทำมาจากมือตัวเอง ยามวันพระ งานบุญ ก็ได้ใช้ของที่ทำเองไปวัด

สนใจสืบสานการทำเครื่องเขิน ไปหาแม่จันทร์-พลอย วิจิตร 81 ซอย 8 ถนนราชอุทิศ ต.วัดเกตุ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000 โทร.(053) 246-181